

ORGANİK TOPLUMDAN EKOLOJİK TOPLUMA

FROM ORGANIC SOCIETY TO ECOLOGICAL SOCIETY

Fatih ÇELİK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
(fatihcelikk@yandex.com)

ORCID: 0000-0003-2615-4246

ÖZ

İnsanlık var olduğu günden bu yana doğayı anlamaya çalışmıştır. Aydınlanma dönemiyle beraber insan-doğa ilişkilerinde değişim meydana gelmiş, insanlık doğayı değiştirme iktidarına sahip olmuştur. Bu durum uzun vadede sanayileşmeye ve kapitalist toplumun inşasına neden olmuştur. Sanayileşme beraberinde ciddi çevresel ve toplumsal problemler ortaya çıkarmıştır. Sanayileşmenin ortaya çıkardığı sorunları çözmek için öncelikle çevreci düşünceler ön plana çıkmış fakat mevcut sorunları çözmeye yeterli olamamıştır. Bunun üzerine serpilen ekolojik düşünce çevreciliğe alternatif olarak üretim ilişkilerinin kökten değiştirilmesi gerektiğini savunup, çözümleri ekolojik toplum yapısında görmektedir. Ekolojik toplum anti-küreselleşmeci, doğa merkezli, hiyerarşinin olmadığı değerler sistemini savunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kapitalizm, Çevrecilik, Ekolojik Toplum.

ABSTRACT

Humanity has tried to understand nature. Enlightenment has changed human-nature relations and human has acquired power to change the nature. In long term this situation has created industrialization and capitalist society. Industrialization has raised serious environmental and societal problems. Environmental thoughts are emerged to solve problems but they have not enough solutions. After that ecological thought grows to be alternative to environmental thoughts. Ecological thoughts defend to change production relations and accept ecological society. Ecological society argues anti-globalized, nature centered and non-hierarchic values system.

Keywords: Capitalism, Environmentalism, Ecological Society.

1. Giriş

İnsanlık var olduğu günden bu yana hayatta kalabilmek için doğayı anlama, doğa olaylarını önceden tahmin etme, doğayı değiştirme gibi bir takım eylemler içerisinde bulunmuştur. Bu eylemler neticesinde yaptığı icatlar ve keşifler bilim tarihini ortaya çıkarmıştır. Bilim tarihinde meydana gelen gelişmeler salt bilimsel keşifleri etkilemekle kalmamış beraberinde toplumsal hayatı da önemli ölçüde etkilemiştir. Bu etkiler içerisinde en önemlilerinden biri de şüphesiz aydınlanma dönemidir. Bu dönem ile birlikte ortaya çıkan sanayi devrimi hem toplumu hem de doğayı ciddi anlamda dönüştürmüştür. Bu aşamada insanlık, organik toplumdaki koparak aydınlanmış mekanik topluma evrilmiştir. Mekanik düşüncenin gelişmesiyle beraber insanlık doğayı anlamaya çalışma hâlinde bir adım daha öteye geçerek doğayı değiştirme, dönüştürme gücüne sahip olmaya başlamıştır. Bu sürecin doğada ve toplumda yarattığı tahribat neticesinde öncelikle çevrecilik, sonrasında da çevreciliğin mevcut sorunları çözmede yeterli olmadığını savunan ekolojik paradigma içerisinde derin ekoloji, eko-anarşizm ve toplumsal ekoloji düşünceleri gündeme gelmiştir. Ekolojik düşünce içerisinde, derin ekoloji, insan-doğa ayrışmasını reddetmektedir. Fakat derin ekolojinin siyasal ve toplumsal sisteme ilişkin kapsamlı ve sistematik model önermemesi nedeniyle ekolojik düşüncenin toplumsal ve siyasal hayata yansımaları olarak ekolojik toplum gündeme gelmiştir. Bu çalışmada aydınlanmanın ortaya çıkışıyla meydana gelen çevresel/ekolojik olaylar ele alınmış organik toplumdaki ekolojik toplum düşüncesine nasıl gelindiği irdelenmiştir. Ayrıca bu süreç içerisinde insanlığın serüveni, insan-doğa, insan-insan ilişkileri çerçevesinde incelenmiştir.

2. Organik Toplumdan Kapitalist Topluma

Orta Çağ'da Batıda şehirlerin büyümesi ve gelişmesi, merkezi devletlerin kurulması ve derebeyliklerin yıkılmasıyla sonuçlanmıştır. Orta Çağın karanlık ve skolastik yapısı içerisinde umdukları özgürlüğü bulmak için kente göç eden kitleler aynı zamanda aydınlanmanın da temelini atmıştır. Bu süreçte "kent, insanı özgür" kılar mottosu bu dönemi açıklayan bir manifesto niteliğindedir. Kentlerin ticaret yoluyla zenginleşmesi ve kentlere göçün artması neticesinde görece büyük kentlerin kurulması cemaat toplumundan cemiyet toplumuna doğru bir yönelişin de temelini oluşturmuştur. Cemaat toplumu ağırlıklı olarak aile ve akrabalık ilişkilerinden müteşekkil bir durumu ifade ederken cemiyet toplumundaysa kentsel toplumsal düzenlemelerin ön planda olduğu, daha karmaşık ilişkiler ağı söz konusudur. Cemaat toplumunda ortak iradeye bağlı olan kişinin cemiyet toplumunda ferdi iradesi ön plandadır (Gezgin, 1988:183,188). Cemiyet toplumu cemaat toplumundaki gibi birlikte barış içerisinde hayatını devam ettiren fakat cemaat toplumu gibi birbirine temelden bağlı olmayan aksine birbirlerinden bağımsız olarak hareket eden fertlerden müteşekkindir (Tönnies, 2019:98).

Orta Çağ'da cemaatten müteşekkil organik toplumdaki cemiyet ağırlıklı kentli topluma geçiş, öncelikle aydınlanmaya akabinde sanayi devrimine yol açmış nihayetinde de kapitalist üretim sistemi ve kapitalist toplum yapısını ortaya çıkarmıştır. Aydınlanma düşüncesi kapsamında genellikle vahiy ve din temelli bilginin ikamesi olarak kabul edilen akıl ve felsefi temellere dayalı üretilen bilgiyi merkeze alan bir düşünce serpilmiştir. Aydınlanma dönemiyle beraber gerek insanlık gerekse doğa çok ciddi bir dönüşüm geçirmiştir. Deneycilik ve bilimsel bilgiyle harmanlanmış akıl beraberinde evrenin büyümesinde değişimler ortaya çıkarmış bunun neticesinde insan, doğa karşısında görece edilgen bir varlık olmaktan çıkarak dünyayı değiştirme gücünü kendinde bulmuştur.

Aydınlanma döneminin (her ne kadar kesin çizgilerle başlangıcı ve bitişı hakkında netlik olmasa da) genel olarak 1688 İngiliz Devrimiyle başlayıp 1789 Fransız devrimiyle zirve noktasına ulaştığı kabul edilmiştir. Aydınlanma, insanlığın bilim ve teknolojiye yapacağı ciddi devrimlerin zeminini hazırlamıştır. 15-16.yy'de Avrupa'da Orta Çağ'dan kalan dinî ritüel ve inançların toplumu geliştirmek, daha iyi yaşam şartları oluşturmak için yeterli olmadığının kavranması üzerine toplum için yeni değerler ikame etme yoluna gidilmiştir. Ayrıca tanrı merkezli evren tasavvuru dönüşüme uğrayarak insanı merkeze alan bir hümanizm belirlemiştir. İnsanın kendi başına birey olarak değer göreceği sistemin ancak insanın kendi olanaklarıyla sağlanabileceği görüşüne sahip Rönesans insanı, insanın doğaya hâkim olması gerektiği savıyla doğa, evren hakkında bilgi üretmeye yönelik arayışlar içerine girmiştir. Bu saikle de bilimsel bilginin elde edilmesi için klasik yöntemlerin yerine yeni yöntemler keşfedilmesi ve kullanılması gerektiği fikri yerleşmiştir. Bu süreçte Aziz Augustine'in "bilmeyi isteğim tek şey ruh ve tanrı" anlayışından Bacon'un insanın amacını ve mutluluğunu doğanın keşfiyle ilişkilendiren, doğaya egemen olmanın ancak doğanın kanunlarını bilmekle mümkün olacağı sonuçta da insanın özgürleşeceği fikrine doğru bir dönüş yaşanmıştır. Doğanın yasalarını çözen ve insanı özgürleştiren bir düzen, ancak skolastik düşüncenin akıl yürütme yöntemlerinin yerine bilimsel bilgiye erişimi sağlayacak deneysel yöntemlerin kullanıldığı bir bilgiye erişme yoluyla mümkün olacağı görüşü aydınlanma düşüncesinin temel dayanağını oluşturmuştur (Çüçen, 2006:25-26). Newton ve Galileo'dan itibaren bilimin hedefi doğaya egemen olmak çizgisine gelmiştir. Bilgi üretmek ve bilgi üretme tekniğini geliştirmek olan bilim, kuramsal bilgiyle insanlığı aydınlatarak onun doğadan bağımsız hâle getirmesini sağlamış aynı zamanda da teknik aracılığıyla doğayı işleyip insanlığın doğa üzerinde egemenlik kurmasına yol açmıştır (Keleş ve Hamamcı, 1997:13). Newton'un, doğanın matematiksel formülasyonuna dayanan teorisi, ampirik temelli bilimsel yöntemin mutlak üstünlüğüne yol açmıştır. Bu gelişmeyle hem doğaya hem de dine karşı bir bakış gelişmiş neticede de bilim seküler bir din hâline gelirken Kartezyen bakışın düşünce üzerindeki etkisi başlamıştır (Yaylı ve Yaslıkaya, 2015:455). Kartezyen özne-nesne ayrımı neticesinde doğanın ötekileştirilmesi ve araçsallaştırılması sonucunda doğa, ekonomik bir araç olarak tanımlanmıştır. Bu husus doğaya hâkim olma güdüsüyle; doğaya daha fazla zarar verme, akabinde de "rasyonel olan" insanın kısa vadeli amaçları için uzun vadede doğada meydana getireceği tahribatların önemszenmemesine yol açmıştır (Bıçkı, 2001:41).

Aydınlanmanın ürünü olan sanayi devrimi neticesindeki makineleşme ve teknolojik ilerleme, dünyayı keşfetme, tanıma ve anlamada insanlığa ciddi katkılar sağlasa da insanlık, tarih içerisinde insan özgürlüğünün bir aracı olarak görüp geliştirdiği teknolojiye bir aşamadan sonra tutsak olmuştur. Sanayileşme ve kitlesel üretim günümüz toplumlarının her alanını etkilemiş bu etki beraberinde ciddi tahribatlar yaratmıştır. Sanayileşme süreci boyunca makineye atfedilen önem her geçen gün artmış bunun neticesinde de makine dizginlenemez hâle gelmiştir. Tüm bunların yanı sıra otoriter toplum yapısının meydana gelmesi de bu süreç içerisinde gündeme gelmiştir. Bilimsel bilginin endüstrileşmesi başlangıçta doğayı keşfetmeye çalışan insanı doğaya hâkim olma noktasına getirmiştir. Sanayileşmeyle insanlık, doğadan elde edilebilecek en fazla faydayı elde etmek için doğayı sömürme faaliyetlerinin içerine girmiş beraberinde tarım toprakları hızlı bir yok olma sürecine girmiştir. Ayrıca sanayi atıkları büyük su kirlilikleri ortaya çıkarmış su ürünlerinin yok olmasına neden olmuştur (Görmez, 2015:7-9). Serbest piyasa düzeninde olsun ya da devlet kapitalizmi altında olsun sanayileşme ve sanayi kapitalizmi toplu olarak çöp üreten bir medeniyet meydana getirmiştir. Öyle ki yükselen çöp dalgalarının önünü almada yöneticiler, katı atık sahaları oluşturmak ya da katı atıkları yakmak alternatifleri dışında bir yol bulamaz hâle gelmiştir (Roussopoulos, 2017:53-54).

Sanayi devrimi neticesinde ortaya çıkan üretim sistemi toplumsal hayatı etkilemiştir. Taylorist üretim sisteminin bir yansıması olan fordist sistem içerisinde çalışanlar üzerinde kurulan hiyerarşik ve hegemonik yapı, çalışanların salt iş hayatını değil aynı zamanda gündelik yaşamlarını da denetlemeye yönelmiştir (Saklı, 2007:6). Aydınlanma sürecinin ürünü sanayi devrimi ve neticesindeki kapitalist üretim sistemi toplumsal yapı içerisinde gösterdiği etkilerden hem insanlar hem de doğa olumsuz olarak etkilenmiş, hiyerarşik ilişkiler güçlenmiştir.

Sanayi devrimiyle birçok ticari sektör gelişmeye başlamış kapitalistleşmede hızlı bir gelişme yaşanmıştır. Bu hususların doğaya ve insanlara olumsuz dönüşleri olmuştur. Örneğin 1660'ların Afrika'sında Avrupa'nın sömürgeci faaliyetleri neticesinde özellikle Güney Afrika'da ormanların yok edilmesinin yanı sıra derileri ve diğer değerli organları için o bölgedeki hayvanlar da katledilmiştir. 1870'lerin başında 50 ton fildişi elde edilmiş bunun için de 2500 fil avlanmıştır. Sadece 1879 yılında 900 fil avlanmıştır. Aynı zamanda bölgede toprak erozyonu, kuraklık gibi sorunlar da söz konusu olmaya başlamıştır. Tarımdaki endüstriyelikleşmeyle beraber 1700'lere kadar ABD'nin New England bölgesinde 200.000 hektarlık bir ormanlık alan tarımsal faaliyetler için tahrip edilmiştir. Massachusetts'te 1880 yılına kadar ki süreçte ormanların %60'ı yok edilmiştir. Bunlara ek olarak 1966 yılında kömür tozu yığınındaki çökme sonucunda Güney Galler'in Aberfan Köyü'nde 144 kişi hayatını kaybetmiş, 1969 yılında California'nın Santa Barbara kıyısında meydana gelen petrol sızıntısı ciddi hasarlara yol açmış, Japonya'nın Minamata şehrinde kimyasal üretimin meydana getirdiği cıva kirliliği neticesinde 1953-1961 yılları arasında 857 kişi hayatını kaybetmiş, 1982 yılında Venezüella'nın Caracas şehrinde gerçekleşen petrol patlaması neticesinde 101 insan hayatını kaybetmiştir (Roussopoulos, 2017:21-22,33-35).

Sanayileşmeyle beraber söz konusu çıktılar, gerek tarımsal kapasiteyi artırma amacıyla ormanların yok edilmesi gerekse çeşitli canlı türlerinin yok olmasıyla kalmamış aynı zamanda doğrudan insanlığa yönelik problemler ortaya çıkmıştır. Aydınlanmadan sanayi devrimine uzanan bu yola bugünkü pencereden bakıldığında insanlığın doğaya yönelik müdahalesi doğal dengeyi bozmakla kalmamış ciddi çevresel/ekolojik problemlere yol açmıştır. İlginç olan husus şu ki doğayı kontrol altına almak amacıyla bilimsel bilgi üreten insanlığın kendi ürettiği bilimsel bilginin neticesinde ortaya çıkan problemleri öngörerek bu problemlere çözüm üretememesidir. Yukarıda bahsi geçen problemler, insanlığı düşünmeye itmiş, kökleri tarihsel olarak çok daha derinlere bağlanabilecek olsa da modern anlamda çevrecilik ve ekolojik düşünce hareketleri insanlığın gündeminde yer işgal etmeye başlamıştır.

Ekolojik sorunlara ilişkin doğanın insanlardan intikamı gibi bir tespit yapılıyor olsa da ekolojik sorunları somut olarak batı düşüncesindeki zihni, entelektüel dönüşüme, kentleşmeye ve sanayileşmeye bağlamak mümkündür. Özellikle bu zihinsel dönüşüm ve aydınlanma düşüncesiyle birlikte deneycilik ve akılcılık merkeze alınarak bilimsel bilgi üretilme yoluna gidilmiş bu zihni dönüşüm sanayi devrimine kadar uzanmıştır. Sanayi devrimi gerek insanlığın gerekse doğanın çehresinde dönüşümler ortaya çıkarmıştır. Sanayi devrimi sonucundaki sanayileşme faaliyetleriyle beraber insanlık bir ölçüde tarımdan sanayiye yönelmiştir. Sanayileşmeyle, bedava kabul edilen doğa kâr amacıyla kullanılmaya başlamış bunun sonucu ekolojik bir problem olarak doğaya geri dönmüştür (Görmez, 2015: 1-6).

3. Kapitalist Toplumdan Çevreciliğe

Çevre kavramı incelendiğinde geniş anlamda doğa ya da insansal olmayan bir dünya anlaşılmalıdır. Ayrıca, çevre doğanın bir özdeşi de değildir. Zira kentsel çevre, toplumsal

çevre, yapay çevre gibi çevre türleri de söz konusudur. Bu bağlamda çevre doğal ve yapay taraflarıyla birlikte ele alındığında doğadan çok daha fazla anlam ihtiva etmektedir. Genel bir tanımlamayla çevre, gerek insan etkinlikleri gerekse canlı varlıklar üzerinde etkide bulunabilen, fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkilerin belirli zamandaki toplamıdır. Bu çerçeveye ele alındığında çevrenin kapsamadığı herhangi bir alan söz konusu değildir. Bunun yanı sıra çevre; insanla birlikte tüm canlı varlıkları, cansız varlıkları ve cansız varlıkların eylemleri üzerinde etkili olan ya da olabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal nitelikteki tüm etkenleri içermektedir (Keleş, Hamamcı ve Çoban, 2011:50-51).

Sanayileşme ve sanayileşmenin akabinde ortaya çıkan üretim ilişkileri toplumu dikkat çekici şekilde dönüştürmüştür. Kapitalist toplum, iş bölümü ve uzmanlaşma, bürokratik yetkinlik, günün belirli çalışma saatlerine göre bölünmesi ya da vardiya sistemi gibi yeni ürünler ortaya çıkarmıştır. Sanayileşmenin beraberinde getirdiği olumsuzluklar insanlığı sorunların çözümüne ve çıkış noktasına yöneltmeye başlamıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan sorunlara çözüm olarak çevrecilik anlayışı genel olarak çevre sorunlarının kirlenme boyutu üzerinde durarak çevreyle ilgili problemleri teknik boyutta ele alarak incelemektedir. Bu yaklaşım dâhilinde çevre sorunlarına indirgemeci bir bakış açısıyla yaklaşmakta konu küçük parçalara ayrılarak incelenmekte son olarak da bu parçalar bir araya getirilerek mevcut sorunlar çözülmeye çalışılmaktadır. Ayrıca bir çeşit doğa mühendisliği olan çevrecilik ekolojik bir etiğe sahip olmaması nedeniyle doğa-insan uyumu, biyosfere saygı, doğa-toplum bütünlüğü gibi hususlar üzerinde durmamaktadır. Kamu sağlığına verilen zararın en aza indirilmesi için, hammaddelerin gelecek kuşaklara için de korunmasını amaçlayıp bu çerçevede kaynakların verimli ve tasarruflu kullanılmasını amaçlamaktadır (Sezer, 2015:7,9).

Çevrecilik düşüncesi, sorunları daha çok kirlilik boyutunda ele alıp teknik bir seviyede inceleyerek çözmeye gayret etmektedir. Ekolojik düşüncede ise insanın doğayla bütün hâlinde ele alınarak daha geniş bir perspektiften olaylara bakılıp sorunların çözülmesi amaçlanmaktadır (Önder, 1998:23'ten aktaran Özer, 2001:63). Foster'a göre, çevre hareketlerinin ekolojik sorunları çözmek için önerdiği reçeteler günümüz koşulları dikkate alındığında yeterli değildir. Zira bu reçeteler dâhilinde uluslararası anlaşmalar yapmanın, insanları nüfus ve tüketim artışını azaltmaya yöneltmenin ve çevre dostu teknolojileri teşvik etmenin ötesine geçememektedir. Kapitalizmin gelişmesi toplumsal ve ekolojik bozulmaya yol açmaktadır. Ayrıca dünyadaki yeni emperyalizm çerçevesinde çevrede kalan görece az gelişmiş ülkelerin kaynakları sömürülmektedir. Boockhin'e göre ise, araçsal bir duyarlılığı yansıtan çevrecilik, doğayı pasif bir yerleşim alanı olarak kabul ederek insanlar için nasıl daha faydalı hâle getirileceği konusuna odaklanıp doğal kaynaklarla, kentsel kaynaklarla ve insan kaynaklarıyla ilgilenmektedir. İnsanın doğaya hükmetmesiyle ilgili herhangi bir şey söylememektedir. Aksine tahakkümün neden olacağı problemleri azaltma yoluna giderek baskının önünü açmaktadır (Clark ve Foster, 2009:329-331, Sezer, 2015: 8-9).

Çevrecilik çevre sorunlarını merkeze alıp incelemekte ve bu sorunlara çözüm üretmeye çalışmaktadır. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta; çevreciliğin temelde mevcut sistem içerisinde çevre sorunlarının çözülebileceği görüşünü savunmasıdır. Bu yönüyle çevrecilik mevcut toplumsal, ekonomik ve siyasi düzeni temelden tartışmayarak, içerisinde bulunan imkânlar dâhilinde bir reform önererek çevre sorunlarını çözmeyi hedeflemektedir. Çevre sorunlarının asıl kaynağı olan kapitalist yapı ve ilişkiler her ne kadar yeni çözümler ve öneriler altında çeşitli yöntemler deneyerek sorunları çözmeyi amaçlasa da bu öneriler kapitalizmin tüketimi öne çıkaran, emek-sermaye çelişkilerine dayalı üretim ilişkilerine bir alternatif

önermemektedir. Kapitalizm rehberliğindeki bu hareket temelde doğaya profitopolis (kâr kenti) gibi bakarak, kazancı merkeze alıp doğayla ilgili hassasiyetleri ikinci plana atmaktadır (Keleş, Hamamcı ve Çoban, 2011: 240,248). Çevre korumacılık olarak da anılan çevreci görüş, insanlığı doğrudan ilgilendiren konularda temelden bir değişim yerine mevcut sistem içerisinde reformist bir takım hareketlerle sorunların çözüleceği kanısındadır. Bu çerçevede çevre korumacılık kısa vadede çözümler üzerinde durmaktadır (Yaylı ve Yaslıkaya, 2015:458). Çevrecilik düşüncesi incelendiğinde açık bir şekilde görüyoruz ki kapitalizmle barışık, mevcut kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde çevreyle ilgili sorunların çözümünde yine kapitalizmin rehberliğinde çevreyi düzenlemeye dayanan ve bu çevre içerisinde kapitalist üretim ilişkilerini sorgulamayan, insan odaklı bir yaklaşım söz konusudur. Aynı zamanda bu görüş ekoloji düşüncesi içerisinde sığ ekoloji tanımıyla kendisine yer bulmaktadır.

Bookchin, çevreciliğe alternatif olarak “ekolojik doğruları” vurgulamaktadır. Çevrecilik araçsal bir duyarlılığı yansıtırken bu çerçevede doğa basit bir yerleşim alanı, insan kullanımı için faydalı hâle getirilmesi icap eden bir yığın olarak görülmektedir. Çevrecilik doğal kaynaklarla, kentsel kaynaklarla ve insan kaynaklarıyla ilgilenip mevcut toplumun temelinde yatan “insanın doğaya hükmetmesi gerektiği” düşüncesi üzerinde durmaz. Bunun yerine doğanın üzerine kurulan tahakkümün neden olacağı tehlikelerin engellenmesi üzerine odaklanarak aslında aynı zamanda tahakkümün devam etmesini destekler (Bookchin, 1996:62).

4. Çevrecilikten Ekolojik Topluma

Ekoloji organizmaların çevreyle ilişkilerini inceleyen bir bilim dalıdır. Ekolojinin amacı, dünyadaki hayvanların bitkilerin içerisinde buldukları ortamdaki karşılıklı etkileşimlerini incelemektir. Ekolojideki gelişmelerle beraber 1980’li yıllardan itibaren insan da inceleme nesnesi olarak ele alınmaya başlamıştır (Keleş, Hamamcı, 1997:30,32). Sanayileşmenin akabinde ortaya çıkan sorunların çözümünde çevreci düşüncelerin önerilerinin yeterli olmaması neticesinde ekolojik düşünce ve ekolojik topluma yönelik ilgi artmıştır.

Ekoloji bilimi 19.yy’nin sonunda Avrupa’da ve Amerika’da ortaya çıkmış bir bilimdir. Her ne kadar daha önce ya da daha farklı mekânlarda bilim olarak ekolojiyle ilgili hususlara erişilebilecek olsa da modern anlamda bu bölgelerde şekillenmiştir. Ekoloji bilimi insan dışı doğaya bakarak su, hava, toprak ve atomlar gibi antibiyotik bileşenlerle bitkiler, hayvanlar, mantarlar gibi biyotik canlılar arasındaki ilişkileri inceler. 21.yy’de Dünya, geçmişteki üretim modellerinin de etkisiyle küresel bir ekolojik krizin içerisinde. Nükleer afetlerden Körfez Savaşı sırasındaki petrol sızmasına, yağmur ormanlarının yok olmasından, ozon deliklerine, yiyeceklerdeki tarım ilaçlarındaki artıştan, sudaki zehirlenmelere bakıldığında dünyanın bir sorun içerisinde olduğu görünmektedir. Endüstriyel üretim küresel nüfusun yeniden üretimi ve doğanın yeniden üretim kapasitesinin üzerinde durmaktadır. Fakat nüfus, tükenme ve yoksulluk daha önce tecrübe edilmemiş bir düzeyde bulunmaktadır (Merchant, 2005:8,17).

21.yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplumsal ve ideolojik olarak kendine yer bulan ekoloji düşüncesi çevrecilikten temelde farklı olarak insan-doğa ikilemini reddetmektedir. Bu açıdan insan çıkarı temelli bir bakış açısını da reddetmektedir. Bunun yanında odak noktasını eko-merkezler oluşturmaktadır. İlaveten aydınlanma ve pozitivizm eleştirisi, hiyerarşinin ve tahakkümün asıl nedenlerine odaklanarak bunları açıklama çabası ekolojik düşünceyi çevrecilikten bir adım daha ileriye götürmektedir (Türk, 2018:120-121).

Radikal ekoloji ise ekolojik sorunları, ekonomik üretim güçleriyle yerel ekolojik koşullar arasındaki gerilimlerle üretim ve yeniden üretim arasındaki gerilimlerde aramaktadır. Radikal ekoloji düşüncesinde nüfus, ekolojik problemler için önemli bir problem kaynağıdır. Temellerini Malthus'un atmış olduğu nüfus gıda ilişkisi ve artan nüfusu gıda miktarının karşılayamayacağı düşüncesi nüfus ekolojisinin temellerini oluşturmaktadır. Radikal ekoloji düşüncesine göre de nüfus küresel ekolojik krizin sebeplerinden biridir. Harvey'e göre nüfus kontrolü ekonomik üretim modeliyle ilişkilidir. Nüfusun hızlı bir şekilde artışı kapitalizmi, isyanlar ve devrimler yoluyla tehdit etmektedir. Bu bağlamda sermayenin isteği doğrultusunda talep ve nüfus ilişkisi söz konusudur. İşgücü arzı ile hizmet talebi arasında bir denge bulunmaktadır. Merchant'a göre; Birinci Dünyanın kapitalist ekonomileri üçüncü dünya ülkelerinin koloni ekonomilerine bağlıdır. Bunun sonucunda da farklı üretim modelleri farklı ekolojik etkiler ortaya çıkarmakta bu etkiler ise farklı ekonomik kalkınma kalıplarının neticelerinde ortaya çıkmaktadır (Malthus, 1798, Merchant, 2005: 24-30).

Radikal ekoloji düşüncesi küreselleşme üzerinde de durmaktadır. Küreselleşme kavramı 1980'lerden itibaren sınırları aşan bir iş birliği kapitalizmi olarak karakterize olmaktadır. Aynı zamanda küresel elitlerin bir araya gelmesiyle geleneksel refah devletinden küresel refah devletine yöneliş de tasavvur edilmektedir. Özellikle dünyanın kuzeyindeki gelişmiş ülkelerin küresel iş birliği kapitalizmi olarak küreselleşme, çevreye ve işgücüne ilişkin düzenlemelerin neredeyse hiç olmadığı, aynı zamanda hesap verebilirliğin de sınırlı olduğu güney ülkelerinin kaynakları ve işgücüyle büyümektedir. Küresel ekonomik ve siyasi sistem içerisinde ulusal siyaset görece yerel kalarak, kararların alınmasının uluslararası kurumlara delege edilmesi sebebiyle egemenlik haklarını bir ölçüde kaybetmektedir. 1990'lar küresel siyasi düzene ilişkin birtakım gelişmelerin başlangıcı olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılması, Almanya'nın yeniden birleşmesi, komünizmin düşüşü, küresel iş birliği ekonomisine yol açmıştır. Çokuluslu iş birlikleri deniz ötesi bölgelere el atmış, ucuz iş gücünü çalmış ulusal sınırları aşan serbest ticaret bölgeleri kurmuştur. Yüksek miktardaki ticari ilişkiler farklı ülkeden insanları bir araya getirmiş sonucunda da bazı ulusal sınırları aşan ortaklıklar demokratik olarak seçilmiş yönetimlerden daha zengin ve daha etkili konuma gelmişlerdir. Bu iktidar gücü, demokratik kurumların çevre düzenlemelerinden ve iş kanunlarından kaçınma kapasitelerini artırmaktadır. Günümüzde küresel kapitalist sistem, endüstrileşmiş ve genellikle kuzeyde yer alan Birinci Dünya Ülkeleri olan merkezi ekonomilerle, genellikle güneyde yer alan, az gelişmiş Üçüncü Dünya Ülkeleri olan çevre ülkeleri arasındaki ayrıma dayanmaktadır. Çevre ülkeler düşük ücretli, kahve, tütün, şeker, gibi ürünler ihraç ederken lüks ürünler, askeri ekipmanlar ithal etmektedir. Kitlesele olarak kuzey yarım kürenin sermayesi, güney yarım kürenin iş gücüyle üretilen ürünler kuzeydeki tüketiciler ve güneydeki elitler tarafından satın alınmaktadır. Neo-kolonyalizm, zorla köleleştirme ya da kaynakları çalma yerine, ekonomik yatırımları ve dış yardım programlarını ekonomik hegemonyasını sürdürmek için kullanmaktadır. Bugün borç faizlerinin maliyetlerinin toplam ihracata eşit ya da ihracattan fazla olduğu bir durumda fakir ülkelerin endüstrileşmiş ülkelere olan bağlılığı artmaktadır. Miller'a göre; Üçüncü Dünya'ya yönelik birçok kalkınma yardımı Birinci Dünyanın kalkınma modeline dayanmaktadır. Bu ayırt edilmemiş büyüme modeli ise Üçüncü Dünya'nın bağımlılık döngüsünü kırmak için yeterli değildir. Üçüncü Dünyadaki çevre problemleri, yoksulluk, açlık, nüfus baskısı, dengesiz arazi kullanımı Birinci Dünya'dan kaynaklan endüstriyel kirlilik, atıklar, tüketim ve planlı eskimişlikten kaynaklanmaktadır (Farazmand, 1999:510, Merchant, 2005:30-33, Çelik, 2019:89).

Radikal ekolojik düşünce, küreselleşmeyi bir ekolojik sorun olarak addetmektedir. Zira küreselleşme süreciyle sermaye, ulusal sınırları aşan bir şekilde dünyanın her yanına yayılmıştır. Fakat bu yayılma süreci daha çok kuzeyde yer alan merkez ülkeleri eliyle yürütölmüş, bu ülkelerin başını çektiği çok uluslu ticari ortaklıkların ekonomik büyümeleri güneyin kaynaklarının ve iş

gücünün kullanılması yoluyla sağlanmıştır. Küreselleşme merkezi ekonomiler için bir sermaye birikimi meydana getirmiştir. Kuzey daha fazla zenginleşirken kuzeyin zenginliğinin dayanağı olan güney ise ekolojik problemler, açlık, kuraklık gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Sermayenin bir güç olarak kabul edildiği günümüzde çok uluslu ticari ortaklıkların gelirleri birçok az gelişmiş ülkeden fazla olmakla beraber bu gelir dağılımı adaletsizliği bu şirketlere az gelişmiş ülkelere bazı hususlarda müdahale imkânı/gücü vermektedir. Bu durum, demokratik değerlerin aşındığı, her durumda sermayenin az gelişmiş ülkelerdeki oyun kurucu rolünün korunduğu bir durum ortaya çıkarmıştır. Merchant (2005:37-38), küresel ekolojik krizi, kapitalist ekonomik sistemin ekolojikle olan çelişkilerinin yanında Birinci ve Üçüncü Dünya arasındaki ekonomi politik ilişkiye bağlamaktadır. Zira bu durum problemleri şiddetlendirmektedir.

4.1. Ekolojik Toplum: Derin Ekoloji, Toplumsal Ekoloji ve Eko-Anarşizm

Ekolojik topluma uzanan yolda üç yaklaşım bulunmaktadır. İlk derin ekoloji kavramı ilk defa 1972 yılında Arne Naess tarafından kullanılmıştır. Yazar 1973 yılında yapmış olduğu çalışmasında da derin ekoloji-sığ ekoloji arasında ayrımlar yapmış ve derin ekolojinin ilkelerini benimsemiştir. Naess, sığ ekolojiyi, kirliliğe ve kaynakların tükenmesine karşı mücadele eden, gelişmiş ülkelerdeki insanların sağlığını ve refahını muhafaza etmeye çalışan korumacı-çevreci bir hareket olarak tanımlamaktadır. İnsan merkezli olan sığ ekoloji gelişmiş sanayi toplumlarındaki yerleşmiş dünya görüşüne karşı da başarılı olamamıştır (Önder, 2003: 148-151).

Sığ ekolojideki insan merkezliliğin, doğa-insan ayrımının aksine Naess, derin ekoloji içerisinde bütünselliği savunmaktadır. Naess ve Sessioun'un üzerinde ittifak ettikleri derin ekolojinin sekiz maddesi bulunmaktadır (Naess, 2011:405);

- Yeryüzündeki insanların yanı sıra insan olmayanların da gelişebilmesinin içsel bir değeri vardır. İnsansız dünyanın değerleri insanların kendilerine atfettikleri değerlerden bağımsızdır. Doğada bulunan her şey insanların amaçlarına uygun olsun ya da olmasın kendiliğinden değerlidir.

- Hayat formlarının çeşitliliği değerliliğin sağlanmasında katkılar sunmaktadır. Fakat bu çeşitlilik aynı zamanda kendisi için de değerlidir.

- İnsanların yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak dışında bu çeşitliliğe zarar verme ve azaltma yönünde bir hakları yoktur.

- İnsanlığın oluşturduğu kültürün serpilerek gelişmesi ancak insan nüfusunun belirli bir seviyede tutulmasıyla mümkün olabilir.

- Dünyada içinde bulunduğumuz koşullar dâhilinde, insanın doğaya aşırı bir müdahalesi bulunmaktadır. Fakat bu müdahale doğayı her geçen gün daha kötü bir hâle getirmektedir.

- Mevcut koşullara yol açan politikaların değiştirilmesi gerekmektedir. Üretilen yeni politikalar, siyasi, ekonomik ve teknolojik yapıları etkileyecektir.

- İdeolojik değişiklikler daha yüksek yaşam standartları aramaktan ziyade hayatın gerekliliklerini yerine koyma şeklinde tezahür edecektir.

- Ekolojik krizlerin ortaya çıkışı hususunda yukarıdaki düşüncelere katılanlar, gerekli değişiklikleri

yapmakla mükelleftirler.

Derin ekoloji, çevre sorunlarını mevcut sosyo-ekonomik ve siyasi sistemleri eleştirmeden çözülebileceğini savunan çevreci düşünceye karşı çıkararak çözümü, insan topluluklarının sosyo-ekonomik ve siyasi yapılarında yapılacak kökten değişimde görmektedir (Yaylı ve Yaslıkaya, 2015:459). Derin ekoloji düşüncesi doğadaki her şeyin, insanlardan bağımsız olarak değerli olduğu savını taşımaktadır. Günümüz kapitalist toplum ve devlet düzeninde insanların fayda merkezli olarak değer atfedip doğada bulunan her şeye değer biçtiği düzlemde derin ekoloji düşüncesi doğadaki her şeyin zaten değerli olduğunu savunmaktadır. Derin ekoloji düşüncesi günümüz koşullar içerisinde insanların her şeye değer atfetmesini mevcut ekonomik düzenle de ilişkilendirmektedir. Bu saikle de ekonomi politik duruşa ilişkin yenilikler önermekte bu bağlamda da eskinin terk edilip yeni politikaların benimsenmesi gerektiğini savunmaktadır.

Ekoloji düşüncesi içerisinde doğanın bütün olarak ele alınması, doğadaki öğelerin birbirine katkısı nedeniyle değil her birinin özü itibariyle değerli kabul edilmesi gibi argümanlara dayanan derin ekoloji, mevcut duruma eleştirilene ek olarak topyekün bir paradigma değişiminin ötesine geçmede “yeryüzü cenneti” önerme eksikliği içerisinde kalmıştır. Derin ekoloji, sistemli bir siyasi program önermemektedir. Bu durum Naes’in önerdiği kendini gerçekleştirme ve biyosferik eşitlik anlayışıyla doğrudan iniltili olup, daha çok bireysel değişime bağlı bir yaşam tarzına yaptığı vurgu ve bu amaca erişmedeki çözüm yolu olan biyo-bölgelerde yatmaktadır. Fakat biyo-bölgelerin nasıl oluşacağı, ölçeğinin nasıl çizileceği gibi sorular cevapsız kalmaktadır (Yaylı ve Yaslıkaya, 2015:463-464).

Toplumsal ekoloji düşüncesi temelde Bookchin’in görüşleri doğrultusunda şekillenmiştir. Toplumsal ekolojiye göre, bütün geleneksel teorilerdeki insanın doğaya hükmetme davranışlarını insanın insana hükmetmesi neticesini doğurmaktadır. Aynı zamanda doğayı tahakküme yönelik davranışların da insanın insana tahakkümünün neticesinde söz konusu olması nedeniyle bütün tahakküm ilişkilerinin belirmesinde, insanın doğaya tahakkümünün toplumsal ilişkileri de şekillendirmesi yatmaktadır. Toplumsal ekoloji düşüncesi salt ekolojik problemleri aşma kaygısıyla oluşmuş bir düşünce değildir. Toplumsal hayata dair sorunları da çözmeyi amaçlayarak dünyayı değiştirebilecek bir değişim için çalışmaktadır. Modern topluma karşı bir alternatif yaratma gayesi de başlıca amaçtır. Ayrıca ekolojik sorunların temelinde ekonomik sorunlar olduğu kabulünün aksine, yüz yüze ilişkilere inanan, doğrudan demokrasiyi savunan, hiyerarşiyi ve tahakkümü reddeden bir tarafı bulunmaktadır. Ekolojik sorunların kökenlerini günümüz toplum yapısıyla ilişkilendirerek toplumsal dünyayla doğal dünya arasında yeni bir etkileşim ve denge kurmayı amaçlamaktadır (Bozkurt, 2015:69-70). Bookchin, gerçek bir ekolojik toplum yaratılması için ortak bir insanlık yaratılması bunun için de cinsiyetçi bakış açılarının ve tanrı inanışlarıyla ilişkilerin bir tarafa bırakılması gerektiğini savunmaktadır. Akıl sağladığı fikirlerin teşvikinin ikame edilmesi gerektiği savını kabullenmektedir. Aynı zamanda katılımın ön planda olduğu, merkezi, güçlenmiş devletin yerine öz yetkilendirmeyi teşvik etmektedir. Zira bu tarz bir yapı beraberinde meclislerde yüz yüze tartışmayı, insanların siyasi süreçlere faal olarak katılımını netice de etkili ve etik bir toplumun oluşacağını öngörmektedir (Bookchin, 2014:108-109).

Kapitalizm, doğanın tahakküm altına alınması yönünde eskiden gelen anlayışı desteklemekle birlikte doğanın talan edilmesini adeta toplumun bir yasaı haline getirmektedir. Bookchin, duruma alternatif bir ekolojik toplum yaratılması gerektiğini savunur. Bu çerçevede, kapitalist teknoloji ve burjuva toplumunun tarihsel gelişiminin özellikleri olan; makineler ve emeğin en ince ayrıntılarına kadar belirlenmesi, kaynakların ve insanların devasa endüstriyel teşebbüsler ve

kentsel birimlerde yoğunlaştırılması, yaşamın katmanlara bölünmesi ve bürokratikleştirilmesi, kentin kırdan ayrılması, doğanın ve insanların nesneleştirilmesi gibi eğilimlerin tamamen tersine çevrilmesine gerektiğini savunmaktadır. Kapsamlı bir tersine çevirmeyse ancak adem-i merkezîyetçi bir anlayışa dayanan eko-cemaatlerden müteşekkil bir siyasi yapı demektir. Yazara göre, bu tip bir eko-cemaat mesleki görevlerin rotasyonu ile endüstri-tarım, entellektüel çalışma-fiziksel çalışma, zihin-beden ve kır-kent arasındaki ayrışmayı kapatacaktır. İnsani boyutlara göre örgütlenmiş eko-cemaatlerin ve eko-teknolojilerin insanların bürokratikleşmeye ve profesyonel politik görevlilerin aracılığına ihtiyaç duymadan işlerini yürütebileceği, yüzyüze ilişkilere dayanan doğrudan demokratik bir sisteme yol açmasını hedeflemektedir. Bookchin, hiyerarşinin kökeninin marksizmdaki gibi sınıf yönetimi ve ekonomik sömürü altında ele alınamayacağını insanın insan üzerindeki iktidarının yaşlıların yönetimi, yaş grupları arasındaki hiyerarşi gibi hususlarla sınıfların oluşumu ve ekonomik toplumsal baskıdan çok daha eskilere gittiğini savunmaktadır. Bu sebeple sadece kapitalizme karşı olmayıp, çok daha arkaik bir geçmişe uzanıp bugünün dünyasında da yer bulan insanın insan üzerindeki tahakkümüne ve hiyerarşinin gerekçelerine de karşıdır (Bookchin, 1996:69,72-73,200,202).

Anarşizm 19.yy modern sosyalist hareketlerin içerisinde yer alan bir akımdır. İçerisinde doğduğu dünyanın karakteristik niteliklerine, merkezileşmiş bürokrasiye, modernizme ve kapitalizme tepkilerin bir sonucu, devrimler çağına bir üründür. Devrimler çağı içerisinde insanlar, kapitalist üretim ilişkilerinin neticesinde mülksüzleşmişler aynı zamanda da üretim araçları üzerindeki denetimlerini ve üretim aşamasındaki özerkliklerini kaybetmişlerdir. Piyasa mekanizmasının kör güçleri insanların kendi varlıklarını yeniden üretmelerini sağlayacak tüm imkânları yok etmektedir. Bunların yanı sıra aynı dönem içerisinde modern devlet, hayatın her alanına müdahale etmekte eski rejime ait yerel özerklik, otonomi ve özgünlükler Leviathan karşısında diz çöker hâle gelmektedir. Neticede de devrimler çağı insanı, kendisini geçmiştekilerden görece daha zayıf ve güvensiz hissetmektedir. Temel iddiası, insanlığın ergenlikten çıkması, olgunlaşarak kendi kaderine egemen olması olan aydınlanma neticesinde beklenen, insanın hayatına tahakküm kuran doğal güçlerin üstesinde gelerek hem toplumsal hem de doğal güçlerin efendisi olmasıydı. Fakat ortaya çıkan bambaşka bir tablo karşısında anarşizmin amacı ihanete uğrayan bu vadin ardına düşmektir (Benlisoy, 2009:357-358).

Anarşizmin ana ilkesi siyasi otoritenin tüm görünüşleriyle, özellikle de devlet tasavvuruyla hem gereksiz hem de kötü olduğunun kabulüne dayanmaktadır. Ayrıca, özgür bireylerin işlerini gönüllü sözleşmeler ve iş birliği yoluyla kendilerinin idare edebilecekleri devletsiz bir toplumdan yana olmakla beraber bu fikrin şekillenmesinde liberal bireycilik ve sosyalist komünteryanizmden de etkilenmektedir. Bu haliyle anarşizm liberalizm ile sosyalizm arasında bulunmaktadır. Bireyci anarşistler özgür ve akılcı insanın işlerini barışçı, kendiliğinden işleyen bir süreç içerisinde idare edebileceklerini hükümetin ise burada istenmeyen bir zorlama ifade ettiğini vurgularlar. Yaygın anlamda anarşist gelenek, topluluk, iş birliği, eşitlik ve ortak mülkiyet gibi sosyalist fikirlere dayanmaktadır. Kolektivist anarşistler, toplu halde yaşamayı seven ve temelde iş birliğine dayanan beşerî kapasiteye vurgu yaparlar. Fransız Anarşist Pierre Proudhon, bağımsız köylülerin, esnaf ve zanaatkarların oluşturdukları küçük toplulukların, kapitalizmin adaletsiz düzeninden ve sömürsünden kaçınarak adalet ve eşitlik temelli mübadele sistemini baz alarak kendi hayatlarının yönetebileceklerini savunan bir yönetim olarak ortakçılık modelini önermektedir. Diğer bir anarşist Kropotkin ise ortak mülkiyet, adem-i merkezîyetçilik temelli kendi kendini yönetebilen bir anarkokomünizm modeli geliştirmiştir (Heywood, 2013: 91-92).

Marshall'a göre anarşistler devletin ve yönetimin yasalarını reddedip siyasi otoritenin kötüye kullanılmasını, hiyerarşiyi ve hâkimiyeti telin ederler. Anarşinin koşullarını kurmaya çalışırlar. Bu bağlamda desantralize ve kendi kendini yöneten bir toplumun yanı sıra eşit ve serbest insanlardan müteşekkil, gönüllü orgtlerden oluşan bir federasyonun üzerinde dururlar. Anarşizmin temel amacı, tüm insanların kendi potansiyellerinin farkında olduğu bir zgr toplum kurmaktır (Hall, 2011: 376).

Anarşizm genel olarak düzensizlik ve kaos ile ilişkilendirilir. Aynı zamanda da genel bir sosyal ve siyasi tavır olarak baskıyı, tahakkümü reddedip adil, zgr ve eşit bir toplum yaratmayı amaçlar, Kropotkin ve Bakunin'in de benimsemediği, genel olarak kabul gören anarşizmin ilkeleri şu şekilde özetlenebilir (Hall, 2011: 377-378).

- Devleti ve hkmet dayatmasını reddetmek
- Dayatılan bütün iktidar ilişkilerini kınamak
- Otoritenin yasalarını ve hiyerarşiyi reddetmek

Yunanca yönetenin olmaması anlamında gelen anarşizm, Meksikalı yazar Magon'un karanlık baba, oğul, kutsal ruh üçlemesiyle devlet, sermaye ve kiliseye karşı çıkışı oğtlemektedir. Bu bağlamda anarşistlerin karşıtlığı hem kapitalist düzene hem devlete hem de her türlü dini otoriteye karşıdır. Fakat buna alternatif olarak ise anarşistlerin oluşurmaya çalıştığı toplum düzeni; gönüllü derneklerden müteşekkil, merkezileşmemiş, baskıcı kurumların da olmadığı bir federasyondur. Zira anarşizm, toplumun kendisinin zaten otonom olduğu bu saikle de yönetilmeye ihtiyaı olmadığını savunmaktadır. Toplumun bu yapısının yanında devletin varlığı, insanın özgürlüğü için bir engel teşkil edip evrensel ahlakı yok ederek kendi yasalarını ikâme etmektedir (Morris, 2018:102 Yücel, 2003:79). Eko-anarşizmin bir boyutu olan toplumsal ekoloji düşüncesi, ekolojik problemleri bir sosyal problem addederek doğanın ve toplumun beraberce kurtarılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle eko-anarşizm bütünsel bir toplumsal orgtlenme modelini baz almaktadır (Coşkun, 2010: 114).

Kropotkin ve Bakunin insanın olmadığı doğaya (non-human nature) nem atfetmektedir. Kropotkin'e göre insanlık toplumu kurmamıştır aksine doğada toplum insanlıktan daha önceleri de söz konusudur. Hayvanlar krallığında toplum bir orgt olarak karakterize edilmiş bu orgtn bir araya gelmesinde ise karşılıklı yardım ve karşılıklılık söz konusu olmuştur. Bu hususta Kropotkin, Darwin'in mücadele ve rekabet düşüncesinin aksine yardımlaşmayı vurgulamaktadır. Karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmanın türlerin gelişiminde önemli bir rolü bulunmaktadır. Aynı zamanda tarih öncesi dönemlerde de karşılıklı yardımlaşma ve iş birliği bireyseliiğın önünde olmuştur (Hall, 2011:378, De Geus, 2014:855-856).

Kropotkin'in karşılıklı yardımlaşma düşüncesi içerisinde, uygun koşullar oluştuğunda canlıların birbirinin kurdu değil birbirleriyle hayatta kalabilmek için yardımlaşan organizmalar olduğu savı hâkimdir. Ayrıca doğada toplumsal orgtlenme ilk kez insanlarla müteşekkil de değildir. Doğa kendi sistemi içerisinde insanlar dâhil olsun ya da olmasın büyük bir sosyal orgt barındırmaktadır. Eko-anarşizm düşüncesiyle insanın evrenin merkezi olmadığı, aksine işleyen düzende insanın diğer canlılardan farksız olduğu gibi bir çıkarım yapılması mümkündür. Bu husus ise aynı zamanda derin ekolojinin insan merkezli dünya algısından her şeyin insanların faydasına olsun olmasın değerli olduğu görüşüyle de ilişkilidir.

Brian Morris, Anarşist teori ile ekolojik doğa görüşü arasında ilişki kurar. Bu bağlamda desantralizasyona dayanan, heterarşik sosyal örgütlenme ve bağımsızlık ekolojik düşüncenin temel değerleridir (Morris, 1996'dan aktaran Hall, 2011:379). Ayrıca bio-bölgecilik ile liberteryen belediyeçilik de eko-anarşizmin merkezi bileşenleridir. Bu bağlamda ekolojik sorunların çözümü için kendi kendini yöneten, küçük ölçekli eko-toplulukların oluşturulması gerekmektedir (Davidson, 2009:59). Yatay bir örgütlenme, doğrudan demokrasi ve küçük ölçekli komünal bir yaşam denildiğinde de radikal ekoloji düşüncesinde de kısaca değinilmiş olan Bookchin'in toplumsal ekoloji düşüncesi eko-anarşist bir bakış açısı olarak yeniden gündeme gelmektedir.

Bookchin'e göre toplumsal ekoloji düşüncesinin kökenlerini doğanın dengesi, çeşitlilik, kendiliğindenlik, özgürlük ve bütünlüğe dayanmaktadır. Onun ideal toplumsal ve ekolojik düşüncesi içerisinde tüm hiyerarşilerin kaldırılması söz konudur. Bir toplum ve onun ruhsal yaşamı ne kadar çeşitli olursa o toplum da o kadar yaratıcı olmaktadır. Bunun yanı sıra sadece insanlarla ilgili olmayıp, kendi içerisinde çeşitlilik barındıran bir zemin de özgürlüğün serpilip gelişmesine katkı sağlamaktadır (Bookchin, 2014:108).

Eko-anarşist düşünce içerisinde öncelik kabul edilen kriterlerden biri gerek doğadaki gerekse toplumdaki çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi düşüncesidir. Bu açıdan insanları tek tipleştiren kapitalist üretim modelinin terk edilerek, küresel popüler kültür yaratılmasının önüne geçilmesi gibi bir sav da bu düşünce akımı içerisinde desteklenmektedir. Zira küreselleşmeyle beraber he ne kadar yerel kültürlerin yeniden kendini kamuoyuna duyurma gibi bir imkânı olsa da küreselleşme süreciyle genel olarak hâkim bir kültürel hegemonya yaratılmakta bu hâkim kültürün dışında kalanlar radikal addedilmektedir. Ayrıca küreselleşmenin etki alanları neticesinde gelişmiş, kamu yönetimi örgütlenmesini etkinliğe dayalı olarak kurmuş ülkeler küreselleşmeden daha iyi bir şekilde faydalanırken bu durum az gelişmiş ülkelerin aleyhine olmaktadır.

Toplumda yaşlıların egemen olması, erkek egemenliği ve prestijinin yükselmesi organik toplumu bozmuştur. Hiyerarşiler orijinal eşitlikçi dengeli bozmuş erkekler, kadınlar ve çocuklar üzerinde egemen bir konuma gelmiştir. Kıtık ve savaş durumları ise hiyerarşinin ve tahakkümün oluşmasındaki iki önemli unsur olmuştur. Hiyerarşik görünüm, toplum içerisindeki zihinsel kapasiteden fiziksel çalışmalara kadar her şeyi etkilemektedir. Şayet gerçek bir akılcı ekolojik toplum yaratma hedefi mevzu bahis ise hiyerarşik ilişkilerin kaldırılması gerekmektedir. Bu ise günümüz üretim ilişkilerinin toptan değiştirilmesiyle mümkün olacaktır. Bu süreçte şayet toplumsal ekoloji, egemenlikten arınmış, iş birliğine dayalı bir toplum dahilinde karşılıklı yardımlaşmanın tutarlılığını sağlayabilirse insanlığa musallat olmuş tahakkümün de önüne geçmiş olacaktır. Zira hiyerarşik ilişkileri doğuran kapitalist üretim modeli neticesinde sadece doğa tahakküme uğramayıp doğayla beraber toplum üzerinde de baskılama söz konusu olmaktadır (Bookchin, 2014:85, Merchant, 2005:151).

Anarşizmin temel öğeleri arasında yer alan hiyerarşik temelli bir devlet yönetimi karşıtlığı düşüncesi Bookchin'in eko-anarşist toplum düşüncesiyle de paralellik arz etmektedir. Zira ekolojik özgürlük etiği de katılım politikasını, devletin merkezi bir şekilde örgütlenip güçlenmesi yerine de öz yetkilenmeyi savunmaktadır. Bu model ise, halk meclisleri ve yüz yüze tartışmalar yoluyla politik katılımın en üst düzeyde sağlanması, gerçek manada insanlı bir politikayı savunmaktadır. Bu manada bu imkânları sağlayan siyasi topluluk salt etkin bir topluluk değil aynı zamanda da etik bir topluluktur. Ekolojik toplum, devletçi bir kültür yerine özgürlüğe uzanan toplumsal ve siyasi uygulamalar öngörmektedir. Zira merkezileşmiş devlet yapısı kapitalizmin bir ürünüdür. Merkezileşmiş devletin temel icra organı bürokrasiden kurtulmanın yoluyla ancak minimal

düzyeyde örgütlenmedir (Bookchin, 2014:108-109, Önen ve Reyhan, 2018:46, Weber, 2006:66).

Derin ekoloji düşüncesi insanı değil doğayı merkeze alıp bir yeryüzü cenneti içerisinde doğadaki her şeyin kendiliğinden değerli olduğu varsayımına dayana bir anlayışı yansıtmaktadır. Fakat kendi içerisinde bir toplumsal, siyasal model önermemektedir. Eko-anarşist düşünce ve toplumsal ekoloji fikri ise derin ekolojiden farklı olarak ekolojik bir toplum kurmayı hedeflemektedir. Anarşizmin otoriteyi, devleti ve hiyerarşiyi yok sayan modeli ekolojik toplum içerisinde bir ölçüde merkezi devlet hiyerarşisinden uzak, doğrudan demokrasiyle yönetilen bir politik sistemle kendini bulmaktadır. Bu toplum yapısı içerisinde de doğrudan demokrasi ve halk katılımı olmazsa olmazlardandır. Bu şekilde yönetim hem en tabana yayılmakta hem de merkezietçi devlet yapısının bürokratik aygıtı ve gücü kırılmaktadır. Ayrıca bunun sağlanabilmesi için de küçük eko-kentlerden müteşekkil komünler oluşturulması ve yönetimin bu şekilde sağlanması demokratik ve ekolojik bir toplum yaratmanın yapı taşıdır.

5. Sonuç

Aydınlanma dönemiyle beraber bilimsel anlamda yaşanan zihni dönüşüm, sanayi devrimine zemin hazırlamıştır. Sanayi devrimiyle ise Avrupa'da üretim kapasitelerinde ciddi artışlar olmuş el emeğiyle üretilen ürünlerin yerini birçok sektörde sanayi üretimi ürünler almıştır. Bunun neticesinde kapitalist üretim sistemi daha hızla gelişmeye başlamıştır. Bu süreçte ise hammadde ihtiyacı artmış gerekli hammaddenin sağlanabilmesi için de doğa sömürülmeye başlamıştır. Batılı sermaye dünyanın birçok yerinde hammadde sağlamak için faaliyete geçmiş Afrika'dan Hindistan'a kadar dünyanın her yerinden ham madde temin edilme yoluna gidilmiştir. Bu olay insan-doğa ilişkilerinde tarihi kırılmanın başlangıcını oluşturmuştur. Bu dönem doğanın ciddi anlamda sömürüldüğü, doğal dengenin bozulmaya başladığı dönem olmuştur. Sanayi üretiminin devam edebilmesi için gerekli olan bir diğer şey ise emektir. Sanayileşmeyle emek belirli merkezlerde toplanmaya başlamış bu ise büyük kentleri ortaya çıkarmıştır.

Sanayileşmeyle beraber hammadde temini için yapılan katliamlar doğaya ciddi zararlar vermiş ve bu durum, ekolojik felaketlerin insan-doğa kısmını oluşturmuştur. İnsan-insan kısmında ise, sanayileşmeyle ortaya çıkan büyük fabrikaların aynı zamanda büyük hiyerarşik kurumlar meydana getirmesi söz konusudur. Hiyerarşik kurumlar kendi içerisinde bir ölçüde hiyerarşiden kaynaklı bir tahakküme yol açmıştır. Hiyerarşik bürokratik kurum ve toplumsal düzende birey zihinsel sınırlandırılmakta âdeta "bürokratik fenomen" ortaya çıkmaktadır.

Sanayileşme dünyada bir takım çevre sorunları/ekolojik sorunları ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan çevre sorunlarını aşmak için çeşitli çevre koruma düşünceleri ortaya çıkmış fakat bu düşünceler ağırlıklı olarak, çevre düzenlemesi, çevrenin korunması, kirliliğin azaltılması gibi problemler üzerinde durmuşlardır. Çevrecilik düşüncesine alternatif olarak ekolojik düşünce ise, çevre sorunlarını ekolojik sorunlar olarak tanımlayıp, sorunların kökenine inerek üretim araçlarının ve üretim süreçlerinin dünyadaki ekolojik sorunların temel kaynağı olduğu savıyla genel anlamda modern üretim sisteminin ve kapitalist düzenin tamamen terk edilmesi gerektiğini fikrini savunmaktadır. Ayrıca ekolojik hareketler ekolojik problem olarak salt çevre kirlenmesini almayıp, insanların hayatlarına yapılan müdahaleleri, ötekileştirmeleri, iş gücünün sömürülmesi gibi sorunları da birer ekolojik problem olarak ele almaktadır.

Organik toplumdaki insan-doğa iktidar ilişkilerinde doğa daha güçlüyken, kapitalistleşmeyle bu ilişki insanın lehine doğru dönmüştür, akabinde meydana gelen toplumsal ve çevresel/

ekolojik sorunlar beraberinde ekolojik topluma doğru bir yönelişe yol açmıştır. Ekolojik toplum yapısında her ne kadar tamamıyla organik topluma dönüş mümkün olmasa da kapitalist toplumun meydana getirdiği sorunların çözümüne erişilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda da insan merkezli aydınlanma düşüncesinin yerine doğayı merkeze almaktadır. Çevreciliğe alternatif olarak ortaya çıkan yaklaşımlar içerisinde derin ekoloji; bireyi değil doğayı merkeze alan bir çerçeve içerisinde doğadaki her şeye değer atfederek ve doğa üzerinde eşitliği savunsa da bu eşitlik ve doğa merkezlilik içerisinde nasıl bir toplumsal ve siyasal yapı oluşturulacağı/ oluşturulması gerektiği hususunda netlik barındırmamaktadır. Yaklaşım olarak birbirine daha yakın görünen eko-anarşizm ve toplumsal ekoloji düşüncesinde ise; merkezi devlet yönetiminden uzak, desantralizasyona ve doğrudan demokrasiye dayanan, iş bölümü ve uzmanlaşmanın ortadan kaldırıldığı, toplum içerisindeki herkesin temel bürokratik işlere vakıf olduğu ve bu işlerin dönüşümlü olarak yapıldığı bir model önerilmektedir.

Son tahlilde ekolojik toplumun; “baskıcı, otoriter, özgürlüklerin önünde engel” olarak kabul ettiği merkeziyetçi devletin yerine doğrudan demokrasiyi içselleştirmiş, küçük ölçekli komünlerden müteşekkil bir devlet tasavvuru üzerinde durarak, kapitalist üretim ilişkisini ve bu üretim ilişkilerinin sebep olduğu devlet formunu dönüştürmeyi amaçlamaktadır.

Etik Beyanı

Bu makalede hiçbir insan çalışması sunulmamıştır.

Yazar Katkıları

Yazar bu çalışmaya katkıları olduğunu beyan etmiş ve yayın için onaylamıştır.

Çıkar çatışması

Yazar, araştırmanın potansiyel bir çıkar çatışması olarak yorumlanabilecek ticari veya finansal ilişkilerin yokluğunda yürütüldüğünü beyan etmektedir.

Kaynakça

- BENLİSOY, F. (2007). Anarşizm: Gönüllü Düzene Övgü. H. Birsen Örs (Der.), 19, 351-411.
- BIÇKI, D. (2001). Batı Düşüncesi, Liberal Kapitalizm ve Çevre. Akdeniz İİBF Dergisi, 1(2), 33-42
- BOOKCHIN, M. (1996). Ekolojik Bir Topluma Doğru. Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- BOOKCHIN, M. (2014). Toplumsal Ekolojinin Felsefesi, (Rahmi G. Ögdül, Çev.). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- BOZKURT, Y. (2015) Toplumsal Ekoloji, Siyasal Ekoloji (Ed. Kırışık, F. & Sezer, Ö.), Detay Yayıncılık.
- CEVİZCİ, A. (2007). Aydınlanma Felsefesi. Ezgi Kitabevi, Bursa.
- CLARK, B., & FOSTER, J. B. (2009). Ecological Imperialism and the Global Metabolic Rift: Unequal Exchange and the Guano/Nitrates Trade. International Journal of Comparative Sociology, 50(3-4), 311-334.
- COŞKUN, S. “Çevre Sorununa Radikal Bir Çözüm Önerisi Olarak Eko-Anarşizm”, Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, sayı 15, Güz 2010, 101-116.
- ÇELİK, F. (2019). Siyaset-Bürokrasi İlişkileri Teorik Yaklaşımlar Güncel Tartışmalar. Lykeion Yayınevi, Ankara.
- ÇÜÇEN, K. (2013). Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi. Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi, 25-34.
- DAVIDSON, S. (2009). Ecoanarchism: A Critical Defence. Journal of Political Ideologies, 14(1), 47-67.

- DE GEUS, M. (2014). Peter Kropotkin's Anarchist Vision of Organization. *Ephemera: Theory & Politics in Organization*, 14(4).
- FARAZMAND, A. (1999). Globalization and Public Administration. *Public Administration Review*, 509-522.
- GEZGİN, M. (1988). Cemaat-Cemiyet Ayırımı ve Ferdinand Tönnies. *Sosyoloji Konferansları*, (22), 183-201
- GÖRMEZ, K. (2015). Çevre Sorunları, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- HALL, M. (2011). Beyond the Human: Extending Ecological Anarchism. *Environmental Politics*, 20(3), 374-390.
- HEYWOOD, A. (2013). *Siyaset, Adres Yayınları*, 9. Baskı, Ankara.
- KELEŞ, R., & HAMAMCI, C. (1997). Çevrebilim. İmge Kitabevi.
- KELEŞ, R., HAMAMCI, C., & ÇOBAN, A. (2011). Çevre Politikası. İmge Kitabevi Yayınları.
- MALTHUS, T. R. (1798). *An Essay on the Principle of Population*, ed. A. Flew. Aylesbury: Penguin Books.
- MERCHANT, C. (2005). *Radical Ecology: The Search for a Livable World*. Routledge.
- MORRIS, B. (2018). *Antropoloji, Ekoloji ve Anarşizm*, (Çeviren Baran Karsak) Kolektif Kitap.
- NAESS, A. (2011). The Deep Ecological Movement: Some Philosophical Aspects. In *Ecophilosophy In a World of Crisis*. Routledge, 402-416.
- ÖNDER, T. (2003). *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*. Odak Yayıncılık.
- ÖNEN, N. & REYHAN, C. (2018) Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyeti'ne Merkezi Mülki Yapının İnşası, Quo Vadis Kamu Yönetimi. Nika Yayınevi.
- ÖZER, M. A. (2001). Derin Ekoloji. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 10(4), 61-79.
- ROUSSOPOULOS, D. (2017). *Politik Ekoloji: İklim Krizi ve Yeni Toplumsal Gündem*. Sümer Yayıncılık, İstanbul.
- SAKLI, A. R., *Kapitalist Gelişim Sürecinde Fordizm ve Post Fordizm*, <http://www.sakli.info/Fordizm.pdf>. Ankara. (Erişim Tarihi: 27/01/2020).
- SEZER, Ö. (2015). Çevre Korumacılıktan Radikal Ekolojiye. *Siyasal Ekoloji*. 1-27. Editörler Kırışık F ve Sezer Ö.
- TÖNNIES, F. (2019). *Cemaat ve Cemiyet*. Emre Güler (Çev.). İstanbul: Vakıfbank Kültür.
- TÜRK, S. M. (2018). Ekolojik Düşünce Bağlamında Uygarlık Eleştirisini Yeniden Tahayyül Etmek. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1), 117.
- WEBER, M. (2006). *Bürokrasi ve Otorite*. Adres Yayınları.
- YAYLI, H. Y. & YASLIKAYA, R. Y. (2015). İnsan Doğa İlişkisi Tasarımında Radikal Dönüşüm: Derin Ekoloji. *International Journal of Science Culture and Sport*, 3 (Special Issue 3), 452-465.
- YÜCEL, N. (2009). *Ekoloji-Anarşi Ekseninde Bookchin*. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2), 75.